

11.11.24

9-Б клас

Історія України

вч. Рзаєва Н.О.

Тема: Соціально-економічне становище. Села і міста.

Мета: охарактеризувати особливості соціально-економічного та культурного розвитку західноукраїнських земель; пояснити роль і місце українських земель у господарському житті Австро-Угорщини; з'ясувати причини та наслідки трудової еміграції; розвивати увагу, пам'ять, мислення, навички роботи з історичними картами та історичними джерелами; виховувати інтерес до вивчення історії своєї Батьківщини.

Актуалізація опорних знань

Пригадаймо!

- Що таке «українське питання»?
- Який вплив воно справляло на міжнародні відносини першої половини XIX ст.?
- Яку політику проводила Росія щодо українських земель?
- Чому російський уряд був зацікавлений у промисловій революції на українських територіях?
- Яка доля спіткала козаків після знищення Запорізької Січі?

Мотивація навчальної діяльності

Евристична бесіда

- У складі яких імперій перебували українські землі на поч. XIX ст.?
- Коли і в яких регіонах було введено кріпосне право?

Вивчення нового матеріалу

У соціально-економічній сфері пануючими продовжували залишатись феодально-кріпосницькі відносини. Поміщикам на лежало 70% усіх земель.

Сільське господарство було малопродуктивним, оскільки базувалося на відсталій системі землеробства, примітивних знаряддях праці. Середнім вважався урожай сам-чотири. Поміщики намагалися збільшити свої прибутки за рахунок посилення експлуатації селян і збільшення панщини, оброку, зменшення земельних наділів.

Усе це супроводжувалось повним безправ'ям селян, які цілковито залежали від волі поміщиків.

Низька економічна ефективність феодально-кріпосницької системи призвела до її кризи. Поступово відбувається процес товаризації сільського господарства (і в поміщиків, і в селян). Одним з проявів цього були чумацькі промисли, тобто торгово-візницька діяльність, пов'язана з продажем солі, в'яленої риби, дьогтю, хліба тощо. У середині XIX ст. чумаки завозили на Україну більше 8 млн. пудів солі щорічно, використовуючи для цього до 150 тис. возів. Чумакування сприяло первісному нагромадженню капіталу і соціальній диференціації населення.

Робота з термінами й поняттями (запишіть)

Кріпосне право, кріпацтво — система правових норм, які встановлювали залежність селянина від пана й право останнього володіти селянином-кріпаком як власністю.

Товаризація — процес, за якого продукти праці виробляються для потреб ринку.

Чумаки — українські візники, які в XVI—XIX ст. здійснювали торговельно-візницький промисел.

У той час селяни України поділялися на три основні групи:

- а) поміщицькі;
- б) державні;
- в) вільні і козаки.

На Правобережжі кріпосні (поміщицькі) селяни становили 58 % населення, на Лівобережжі — 38 % , на Південній Україні — 25 % . У цілому селяни-кріпаки складали 40 % населення України в 1838 р.

Робота зі схемою

На Лівобережній Україні (Полтавська, Харківська і Чернігівська губернії) поряд із зерновими вирощували також тютюн, коноплі і частково цукровий буряк, на Правобережжі (Київська, Волинська, Подільська губернії) спеціалізувалися на вирощуванні озимої пшениці і цукрового буряків. На Південній Україні (Катеринославська, Херсонська, Таврійська губернії) — пшениці на експорт і тонкорунному вівчарстві.

Найрозвиненішими в першій половині XIX ст. були такі галузі промисловості:

• **цукрова** (перший цукровий завод в Україні збудували у 1824 р., — після цього почалася «цукрова лихоманка»). У 1861 р. було вже 229 цукрових заводів, які давали великі прибутки, — значна частина тодішнього центру Києва була збудована на «цукрові» гроші. Україна давала 3 млн. пудів цукру за сезон або 80% загальноімперського виробництва. До 1824 р. 1 фунт цукру коштував 2 рублі і вироблявся з кубинської сировини, згодом його ціна впала до 13 коп. і він став загальнодоступним. Колишні кріпаки українського походження — Яхненки, Смиренки, козаки Терещенки — стають в один ряд з титулованими цукрозаводчанами — графами Бобринськими, Потоцькими;

- **гуральництво (винокуріння).** На горілку в Україні переганяли до третини врожаю жита. З 1800 р. виробництво горілки зросло з 6 млн. відер до 40 млн.;
- **суконна промисловість.** У 1860 р. в Україні виробляли 2 млн. 200 тис. аршинів сукна. її центрами були Дунаївці на Поділлі та Клинці на Чернігівщині. У 1805 р. в Україні було 27 суконних заводів, а в 1859 р. — 160;
- **кам'яновугільна промисловість** — добували 6 млн. пудів вугілля на рік, що становило 33% загальноімперського. Донбас вийшов на друге місце в імперії за кількістю його видобутку, поступаючись лише Домбровському басейну (Польща). Велику роль у торгівлі відігравали ярмарки. На Україну припадало 40 % всіх ярмарків Росії. Значний товарообіг здійснювався на ярмарках у Харкові — Хрещенському, Троїцькому, Успенському і Покровському. Промисловість і торгівля в Україні були в руках росіян. Серед власників фабрик росіяни складали 44,6 % , українці — 28,7%, євреї — 17,4%, а залишок — інші національності.

Хвилинка відпочинку. Гімнастика для очей

https://youtu.be/u_fLRqqJ59E?si=uANSHgRkLIGVwBpf

Робота зі схемами

Правобережжя	Лівобережжя	Слобожанщина	Південь
Озима пшениця, цукрові буряки, картопля, жито, овес	Зернові культури, картопля, коноплі	Жито, овес, картопля, тютюн, льон на волокно	Пшениця (на експорт), льон на олію, тонкорунне вівчарство
Поглиблення сільськогосподарської спеціалізації сприяло розвитку внутрішньої торгівлі			

Типи сільського господарства

Рівень економічного розвитку, ступінь забезпечення країн сільськогосподарськими угіддями й агрокліматичними ресурсами зумовлюють формування головних типів сільського господарства: **споживчого і товарного**

Через чорноморські й азовські порти вивозилося товарів на суму, що в 1825 р. становила 11 % загальноросійського експорту, а в 1860 р. — 32,2 %, Головним товаром експорту було українське зерно і сільгосппродукти. У 1853 р. експорт пшениці досяг величезної цифри в 1 млн. 302 тис. тонн.

Перше парове судно в Україні було збудоване у 1823 р. Близько 1860 р. в Україні діяло 40 тис. млинів, 18 макаронних підприємств, 100 салотопень, 254 шкіряні і 54 миловарні підприємства. За 1825-1860 рр. кількість промислових підприємств збільшилася майже втричі.

Отже, наприкінці 50-х років XIX ст. українська промисловість досягла певних успіхів. У деяких галузях (цукровій, кам'яновугільній, винокурній) вона набула загальноімперського значення.

Узагальнення. Систематизація. Рефлексія.

Бесіда

- Яка різниця була між містом і селом на початку XIX ст.?
- Яка частка населення Наддніпрянської України працювала в сільському господарстві на початку XIX ст.?

- У якому регіоні Наддніпрянщини в середині XIX ст. була найбільша кількість кріпосних селян?
- Назвіть провідні галузі промисловості на поч. XIX ст.
- Які основні сільськогосподарські культури вирощували на Правобережжі, Лівобережжі, Слобожанщині та Півдні України?

Перегляньте відео: <https://youtu.be/zhErATp6Kt0?si=TdrRQOwwNuHKGN7W>

Домашнє завдання:

1. Прочитати § 3 (1-2 пункти).
2. Розгляньте картину І.Іжакевича «Кріпаків міняють на собак», складіть текс-розповідь «Життя селян у XIX ст» (1 стор.)

Завдання надсилайте на освітню платформу Human або на ел. адресу

nataliarzaeva5@gmail.com

Бажаю успіхів у навчанні!

